

YAŞLI GÖÇMENLERİ DÜŞÜNMEK: EKONOMİK KISITLAMALAR, YALNIZLIK VE MEMLEKET HASRETİ

Nüfusun değişimi ve hareketi günümüzün temel meselelerinden birine dönüşmüştür. Esasen tarihin hemen her döneminde önemli olan nüfus hareketlerinin yanı sıra modern zamanlarda nüfus yapısının değişmesi ve farklılaşması 21. yüzyılda nüfus ve göç çalışmalarını giderek daha fazla ihtiyaç duyulmasına yol açmaktadır.

Doç. Dr. Murat Şentürk

Son otuz yılda bu çalışmaların özellikle hem nüfus yapısı değişen hem de nüfus hareketlerinde hedef ülke konumunda olan ileri düzeyde ekonomilere sahip ülkelerde gerçekleştiği görülmektedir.

Nüfusun korunması ve sürdürülmesi ve göçün kontrol edilmesi ve gelen göçmenlerin uyumu temel konular arasında yer almakla birlikte çok sayıda mesele de araştırmalara konu edilmektedir. Ancak her iki değişimin kesişiminde yer alan yaşlı göçmenlerin gerek araştırmalara gerekse politikalara konu edilmesinin görece yeni olduğu ve bu çalışmaların henüz yolun başında bulunduğu söylenebilir. Bu çalışmada unutulmaz, görmezden gelinen, sorunları tam olarak anlaşılabilen ve kendilerine yönelik nitelikli çözümler sunulmayan yaşlı göçmenlere odaklanılmaktadır. Bu yazı yaşlı göçmenleri düşünmeye bir çağrı olarak okunabilir.

Yaşlı göçmenler, yaşlıyken göç edenleri de içermekle birlikte esasen farklı bir ülkede doğup ya da küçük yaşlardayken başka bir ülkeye göç ederek orada yaşlananlar için kullanılmaktadır. Yaşlı göçmenlerin koşullarını anlamak için -tüm göçmenleri anlamak için gerekli olduğu gibi- göç sürecini özetle ele almakta fayda bulunmaktadır. Gençlik yıllarında bağımsız olarak ya da ebeveynleriyle beraber göç edenlerin farklı gerekçeleri ve zorunlulukları olmakla birlikte temel

amaçları "daha iyi hayat koşullarına" ulaşmak olarak tanımlanabilir. "Daha iyi hayat koşulları" ekonomik gereksinimlerin karşılandığı, eğitime, sağlığa, konuta ve diğer kamu hizmetlerine erişilebilirliğin sağlandığı bir ekonomi politik bir çerçevedir. Bu çerçeve içine sığmayan, göçmenlerin hayatını zorlaştıran ve uyumlarını geciktiren toplumsal düzen ise uzun yıllar göçmenlerin temel bir meselesi olarak varlığını sürdürür. Diğer bir deyişle göçmenler ekonomik ihtiyaçlarını giderip gerek kamusal hizmetlere erişebilirken (zamanla sermayenin sunduğu tüketime de dahil olacaklardır, ancak bu çok uzun zaman almaktadır, zira göçmenler ilk elde biriktirmeye ve güçlenmeye odaklanmaktadır) toplumsal hayata uyumda güçlükler yaşamakta, değer, kimlik ve aidiyet sorunları ve hatta krizleri yaşayabilmektedir. Toplumsal hayata uyumdaki temel unsurlar dini inanç ve değerler ile yaşama kültürüdür.

Göçmenler dini inanç ve değerleri ile yaşama kültürüne uyum sağlamakta güçlük çektikçe farklı gündelik hayat pratikleri üretmişlerdir. Göçmenler için bu sonu gelmeyen bir uğraş dönüştürebilmektedir. Bu uğraşın zorluğunu ve yıpratıcı taraflarını gören göçmenler, ekonomik gücü ellerine alır almaz memleketlerine giderek orada bir yaşam kurmayı düşünmüşse de çok azı bunu gerçekleştirebilmiştir. Zira ekonomik olarak daha da güçlü olmak için zamana ihtiyaçları vardır ve yeni gündelik hayat pratikleriyle belirli bir düzeyde uyum sağlayabilmişlerdir ve daha da

1 Doç. Dr. Murat Şentürk, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

önemlisi (eğer aileleriyle birlikte göç etmişlerse ya da sonradan aileleriyle biraraya gelmişlerse) ailenin üyelerinin farklı sosyal bağları gelişmiş ve gündelik hayatla ilişkileri pekişmiştir. Göç eden ilk kuşakların zihninde -ölene kadar sürecek- bir gerilim varlığını sürdürecektir: kalmak ve dönmek. Diğer bir gerilim ise şudur: aileyi götürmek ya da götürmemek. Bütün bu gerilimlere değinmemin iki nedeni var. İlki göç sürecinin temel dinamiklerini görmek ve ikincisi bunun bütün yaşam evresine olan etkisini fark edebilmektir. Özellikle ilk kuşak göçmenlerde yoğun olarak görülen bu gerilimlerin, ikinci kuşağın yaşlanma sürecinde nasıl konumlandığı önemli bir araştırma sorusu olarak masada durmaktadır. Bu bağlamda öncelikle ilk kuşak yaşlı göçmenleri, sonrasında da ikinci ve üçüncü kuşak yaşlı göçmenleri düşünmek, izlemek ve araştırmak önemlidir.

Yaşlı göçmenlerin memleketleri ve göç ettikleri ülke arasında kalmaları yaşam seyirlerine bakıldığında süreğen bir olgudur. Bütün ömürleri boyunca ikili bir düşünme tarzı geliştirmelerine neden olabilmektedir. Söz gelimi ilk kuşak göçmenler ekonomik yatırımlarının çoğunu kendi ülkelerine (bu değerli bir bakış açıdır ve Türkiye'de yeteri kadar önemsenmemektedir) yapmaktadırlar. Bu nedenle yaşadıkları ülkede ekonomik açıdan güçlü yatırımları bulunmamaktadır. Bu ikili düşünme biçiminin gündelik hayat

pratiklerine yansıyan önemli etkileri rahatlıkla görülebilir. Gençken iyi kazanan ve yatırımlarını kendi ülkesine yapan göçmenler, yaşlandıkça ekonomik güçlerini kaybetmekte ve nerede yaşamaya karar verirlerse versinler ekonomik açıdan zarar görebilmektedirler. Göç ettikleri ülkede yaşamaya karar verirlerse yatırımları kendi ülkelerinde olduğu için ekonomik açıdan gelirleri azalmaktadır. Eğer ülkelerine dönmeye karar verirlerse emekli maaşları azalmakta ve göç ettikleri ülkeden elde ettikleri sosyal ve ekonomik haklarını kaybetmektedirler.

Göç ettikleri ülkeye uzun yıllar ekonomik açıdan katkı sunan yaşlı göçmenlerin mali açıdan kayıp yaşamalarının önüne geçilmesi elzemdir. İleri düzeyde sanayileşmiş ve güçlü ekonomilere sahip ülkelerin ikinci dünya savaşı sonrası kalkınmalarında önemli rol oynayan yaşlı göçmenlere yönelik uyguladıkları politikaların ve yaptırımların insan haklarıyla uyumadığı söylenebilir. Söz gelimi yaşlı göçmenlere verilen konut yardımları kesilebilmekte, kendi ülkelerinde geçirecekleri sürelerle sınırlamalar konulmakta, emekli maaşları azaltılmakta ya da tamamen kesilebilmektedir. Bu politikalar ve yaptırımlar yaşlı göçmenlerin yaşam şanslarını/ olanaklarını azaltmakta ve kaynaklara erişimini sınırlandırmaktadır. İleri düzeyde sanayileşmiş ve güçlü ekonomilere sahip ülkelerin vatandaşları ise emekli maaşlarını ve haklarını farklı ülkelerde

kullanabilmekte ve ekonomik kazançlarındaki üstünlükleri nedeniyle daha iyi hayat koşullarına erişebilmektedir (bunun için Türkiye'nin güney sahillerine ana hatlarıyla bakmak yeterli olacaktır). Yaşlı göçmenler ekonomik sınırlamalar nedeniyle ne yaşadıkları ülkede rahat edebilmekte ne de memleketlerine döndüklerinde geniş olanaklara sahip olabilmektedirler. Bununla birlikte yaşlı göçmenlerin bulunduğu ülkelerdeki ekonomik krizler ve emeklilerin gelirlerindeki düşüşler de sadece yaşlı göçmenleri değil tüm yaşlıları etkilemekte sınırlı bir gelire yaşamlarını sürdürmek zorunda bırakmaktadır.

Dini inanç ve değerleri ile yaşama kültürü açısından bakıldığında yaşlı göçmenlerin farklı nesillerle birarada olmaya ya da sık temaslarda bulunmaya dair taleplerinin yoğun olduğu görülmektedir. Ne var ki içinde yaşadıkları toplumsal düzende nesiller arası iletişim ve etkileşim modernleşme süreci boyunca giderek azalmıştır. Yaşlı göçmenler çocukları ve torunlarıyla daha az temas edebilmektedir. Bu ülkelerde ikinci ve üçüncü kuşak göçmenler her ne kadar bunun gereğine dair bilgilere sahip olsalar da göçmen oldukları için daha fazla çalışmak ve gayret etmek durumunda kaldıkları için zaman oluşturmada zorlanmaktadır. Ayrıca iş, eğitim gibi faaliyetlerden geri kalan zamanlarını içinde

yaşadıkları toplumsal düzende edindikleri yaşama kültürü çerçevesinde kendileri, eşleriyle ve çocukları için kullanmakta ve çoğunlukla tüketim ve boş zaman alışkanlıkları için değerlendirmektedirler. Dolayısıyla modernleşen ikinci ve üçüncü kuşakların zamanları azalmakta hatta hiç zaman bulamamaktadırlar. Bu durum kuşaklararası etkileşimi olabildiğince sınırlandırmaktadır. Diğer taraftan yaşlı göçmenlerin arkadaşlarının bir kısmı memlekete dönmekte bir kısmı hayatını kaybetmekte ve/veya evden çıkamayacak kadar hastalanmaktadır.

Dil ve kültür farklılığı nedeniyle yaşadıkları ülkede sosyal ağları zayıf olan (yaşam seyri boyunca yaşadıkları çevrede farklı kültürlerden kişilerle ve kurumlarla iletişim kurmamakta ve ilişki geliştirememektedir) yaşlı göçmenler giderek yalnızlaşmaktadır. Ayrıca eş ve akraba kayıpları da yaşlıların yalnızlaşmasında önemli bir etkidir. Göç ettiği ülkede yalnız yaşayan yaşlıların zayıf komşuluk ilişkileri nedeniyle önemli güçlükler yaşadığı söylenebilir. Sözü edilenlerin diğer yaşlılar için de geçerli olduğu bilinmektedir, ancak göçmenlikle bu durum katmerlenmektedir. Diğer bir deyişle yaşlı göçmenin yalnızlığının çok daha yakıcı boyutları vardır. Söz gelimi yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamak ve yalnızlıklarını gidermek için yürütülen gönüllülük çalışmalarında yaşlı

göçmenin evine gidecek kişilerin iki dil bilmesi gerekmektedir. Ayrıca yaşlı göçmenin inanç ve değerleri ile yaşama kültürüne dair de bilgi sahibi olması gerekmektedir. Elbette bu bilgi ve farkındalık düzeyi sadece gönüllüler için değil belediyeler ve diğer kamu kurumları tarafından verilen hizmetleri yerine getiren profesyoneller için de geçerli olmalıdır.

İleri düzeyde sanayileşmiş ve güçlü ekonomilere sahip ülkelerde yaşlılara yönelik sağlık uygulamaları ve sosyal politikalar geliştirilmeye çalışılmaktadır. Gerek sağlık gerekse sosyal politikalarda yaşlı göçmenlerin -son zamanlarda bazı adımlar atılmaya başlanmakla birlikte- göz ardı edildiği söylenebilir. Zira bu ülkeler öncelikle yaşlılara yönelik ciddi kaynaklar ayırmamakta ve bu kaynağı ayırsalar bile yaşlı göçmenleri içerecek politikaları geliştirmekte zorlanmaktadırlar. Yaşlı göçmenlere yönelik politikalar ve uygulamalar maliyeti artırabilmektedir. Daha önce bahsedilen emeklilikle ilgili yaptırımların ana nedenlerinden biri kamunun mali olarak bu tür uygulamalara daha fazla kaynak ayırmamasıdır.

Yaşlı göçmenler için bakım evleri, gündüz bakım evleri olmadığı gibi iki dil bilen, yaşlı göçmenlerin dini inanç ve değerlerini tanıyan, yaşama kültürünün hususiyetlerinin farkında olan sağlık çalışanları, sosyal hizmet uzmanları ve gerontologlardan bahsetmek çok zordur. Bu sorunu aşmak için yine göçmenler harekete geçmekte -ilgili ülkenin finansal desteği ile- ve kendi gayretleriyle yaşlı göçmenler için kurumlar inşa etmeye çalışmaktadır (örneğin Avusturalya Sydney Gallipoli Home). Bu tür girişimler önemli ve değerlidir. Zira yaşlı göçmenlerin ve ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin gündelik hayatlarının iyileştirilmesinde değerli katkılar sunmaktadırlar. Ancak bu tür girişimlerin sayısının artması ve tüm yaşlı göçmenlere ihtiyaç duydukları hizmetlerin ulaştırılması gerekmektedir. Yaşlı göçmenlere yönelik ilgili ülkenin nitelikli politikalar ve uygulamalar geliştirmesi için kendi ülkelerinin misyonlarının yurt dışında daha etkin bir diplomasi çalışması yürütmesi gerektiği görülmektedir.

Memleketlerine ve göç ettikleri ülkelere önemli katkılar sunan birinci kuşak göçmenlerin arada kalmaları yaşadıkları bir diğer güçlüktür. Artık

ne memleketlerine ne de göç ettikleri ülkeye kendilerini ait hissetmektedirler. Gönülleri memleketlerinde, akılları ise yaşadıkları ülkededir. Çocuklarının ve torunlarının yaşadığı ülkeden ayrılmak istemeyen yaşlı göçmenlerin memleket hasreti de dinmemektedir. Bu arada kalmışlık duygusu yaşlı göçmenlerin huzurunu azaltmakta ve sürekli olarak memlekete duyulan özlemi artırmaktadır. Kalıcı olarak gidemeyenler (kalıcı olarak memleketine dönenler de ihmal edilmektedir, bu başka bir yazının konusudur) yılın bir kısmını memleketlerinde bir kısmını ise göç ettikleri ülkede geçirmektedirler. İleri yaşlılık döneminde ise bu durum ortadan kalkmakta ya tamamen memlekete dönülmekte ya da göç edilen ülkede kalınmaktadır. Memleket hasretinin azaltılması ve/veya daha az hissedilmesi için yaşadıkları ülkelerde canlı ve dinamik bir kültürel ortama ihtiyaç duydukları söylenebilir. Bunun için özellikle mekânların inşa edilmesi ve bu mekânlarda yaşama kültürünün hayat bulması için destek sağlanması önemlidir.

Yaşlı göçmenlerin ekonomik, politik, sosyal ve kültürel açıdan yaşadığı çok sayıda zorluklar bulunmaktadır. Bu yazıda sadece temel bazı hususlara dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Yazının başlığı yaşlı göçmenleri düşünmek, yeniden düşünmek değil, zira yaşlı göçmenler yakın zamanlara kadar ne yaşadıkları ülkede ne de memleketlerinde yeteri kadar düşünülmediler. Yaşlı göçmenleri düşünmeye başlayarak hem memleketine dönenlere hem de göç ettiği ülkede yaşamaya devam edenlere ve ikisi arasında gidip gelenlere yönelik sosyal politikaların ve uygulamaların geliştirilmesi elzemdir. Hayatları boyunca memleketleriyle ilişkilerini bir şekilde devam ettirmiş ya da ettirmeye çalışmış yaşlı göçmenlere yönelik adımları atmak hem kendi ülkeleri hem de göç ettikleri ülke yönetimleri için önemli bir vazifedir. Yaşlı göçmenlere yönelik göç ülkesinde adım atılmasını sağlamak üzere göçmenlerin kendi ülkelerinin diplomatik çabalara girişmesi ve bunları ivedilikle yürütmesi gerekmektedir. Zira ilk kuşak yaşlı göçmenlerin sayısı azalmaktadır. Bununla birlikte bundan sonraki kuşaklar için de benzer ihtiyaçların olacağı dikkate alınarak kapsamlı çalışmalara başlanması gelecekteki muhtemel sorunları azaltacaktır.